

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Див.: Боплан Г. Л. Опис України, кількох провінцій королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воен. - Львів. 1990; Вовк Хв. Шлюбний ритуал та обряди на Україні //Вовк Хв. Студії з української етнології та антропології. - К., 1995; Захер-Мазох Л. Жіночі образки з Галичини //Захер-Мазох Л. Вибрангтвори. - Львів, 1999; Ролле И. Украинские женщины //Киевская старина. -1883. - №6; Січинський В. Чужинці про Україну. Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть.- К.,1992 та ін.; 2. Гримич М. До питання про статус жінки в традиційному українському суспільстві /Етнічна історія народів Європи: Український жіночий рух і процеси державотворення. -К., 2000. - Вип. 7. - С. 20; 3. Бибииков С.Н. Поселение Лука-Врублевская //Материалы и исследования по археологии СССР. - М.-Л., 1953. - Т. 38. - С. 249-263; Крутенко Н. Розповіді про кераміку. - К., 2002. - С. 28-29; 4. Записала автор у 1998 р. у селах. Бубнівка Гайсинського р-ну, Майдан-Бобрик Літинського р-ну, Кришинець Тульчинського р-ну Вінницької області; 5. Державний архів Вінницької області. - Ф. 379. - Оп. 3. - Спр. 1. - Арк. 6-18; Ф. 473. - Оп. 3. - Спр. 12а. - Арк. 85-89; Ф. Д-603. - Оп. 1. - Спр. 3. - Арк. 1-77, 247-375; Ф. 731. - Оп. 1. - Спр. 19. - Арк. 335, 395-399; Кам'янець-Подільський міський державний архів. - Ф. 226. - Оп. 80. - Спр. 412. - Арк. 86; Спр. 413. - Арк. 64, 542, 545-582, 1041, 1140; Спр. 414. - Арк. 1040, 1062, 1091; Спр. 419. - Арк. 441, 512, 649; Спр. 419. - Арк. 56-59 та ін.; 6. Прусевич А. Гончарный промысел в Подольской губернии. Приложение к главе Ш-й // Кустарные промыслы Подольской губернии. - К., 1916. - С. 27; 7. Там само. - С. 33; 8. Бюлетень Вінницького округового статистичного бюро. - Вінниця, 1925/1926. - № 3/4. - С. 21; 9. Закон України «Про народні художні промисли» //Відомості Верховної Ради України. - 2001. - 12 жовтня. - №41. - С. 832; 10. Поділля. Історико-етнографічне дослідження. - К., 1994. - С. 416; 11. Шульгіна Л. Гончарство в с. Бубнівці на Поділлі //Матеріали до етнології. - К., 1929. - Т. 2. - С. 155; 12. Зап. автор у 1995 р., с. Бубнівка Гайсинського р-ну Вінницької області.

К.М Ніколаєць

АГРАРНА ПОЛІТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

На території України протягом багатьох століть досить гостро стояла проблема розподілу і перерозподілу землі та проведення у зв'язку з цим аграрних реформ. Будь-які політичні сили, що приходили до влади, раніше чи пізніше змушені були вирішувати проблеми сільського господарства, оскільки воно тривалий час було основою господарства України. І навіть у сучасний період велика кількість науковців вважають, що тільки вирішення проблеми збільшення виробництва сільськогосподарської продукції допоможе Україні вийти з економічної кризи. Зокрема на нашу державу припадає майже третина запасів чорнозему та 27 % орної землі в Європі (на душу населення в Україні припадає 0,66 га орної землі, тоді як у Європі цей показник становить у цілому 0,25 га).¹ Частка населення, зайнятого у сільському господарстві, в Україні залишається набагато більшою, ніж в інших багатих на сільське господарство, але економічно розвинутих країнах. Цьому сприяє те, що багато людей, які втратили стабільну зайнятість у промисловості, займаються сільським господарством на присадибних ділянках.² Загалом у сільській місцевості відбувається депопуляція населення. З 1996 р. народжуваність тут стала нижчою рівня, необхідного для простого відтворення людності.³ Протягом лише 1989-1998 рр. з державної реєстрації було знято 240 і приєднано до інших населених пунктів майже 100 сільських поселень за рішенням місцевих рад народних депутатів. На 1996 р. відзначено існування 229 безлюдних поселень. Поселення не тільки продовжують зніматися з адміністративного обліку, а й частина знищується фізично. Значна частина земель роками не обробляється.⁴ Рівень оплати праці в аграрному секторі займає передостаннє місце серед усіх галузей народного господарства." Темпи оновлення машинно-тракторного парку за останні роки скоротилися у 10-20 разів.⁶ Таким є результат недосконалої політики держави щодо аграрно-промислового комплексу.

Реформуючи виробничі відносини на селі на якісно новій політико-правовій та соціально-економічній основі, треба зберегти все краще, що мало місце в радянські часи. Але значна частина колишніх радянських колгоспів (сучасні колективні селянські господарства - КСП) практично припинили економічну діяльність за відсутності державної підтримки,

високих цін на паливно-мастильні матеріали, некомпетентності керівництва. Практика інших країн свідчить, що сільське господарство може стабільно розвиватися лише за постійної державної підтримки/ На жаль, державна допомога сільгоспвиробникам постійно зменшується. Так, у 1998-1999 рр. вона становила 10-15 % кінцевого продукту проти 25-50 % на початку 1990-х рр.⁸ На 2000 р. борги КСП досягли 14,9 млрд. грн., або 1,3 млн. грн. на одне господарство. Банки практично припили кредитування агропромислового комплексу. Якщо в 1990 р. питома вага кредитів в обігових коштах сільськогосподарських підприємств становила 40 %, то в 1999 р. - у межах 1 %.⁹ На кредитування сільгоспвиробників у 2001 р. державою було витрачено лише 130 млн. гривень бюджетних коштів. Ставки сільгоспвиробникам за кредитами комерційних банків становлять у 2002 році 40-50 %¹⁰

Поряд із КСП, а також всередині їх, розвинулися орендні кооперативні виробничі структури. Діє чимало КСП, асоціацій, акціонерних товариств, агрофірм і малих підприємств (у тому числі фермерських). Метою реформування колективних сільськогосподарських підприємств є зміна форм власності на майно і землю та створення на їх основі сільськогосподарських підприємств ринкового типу, де були б розмежовані трудові та майнові відносини від відносин членства.¹¹ Наповнення ринку продовольчими та іншими товарами стане важливою передумовою подолання кризи в народному господарстві України. Це водночас пом'якшить соціальну напруженість у суспільстві.¹²

Занепад сільського господарства може мати для української держави трагічні наслідки, адже експорт продукції цієї галузі - це основні валютні надходження країни, за які можна придбати енергоносії. З кожним роком експорт українських сільськогосподарських товарів скорочується, а отже зменшуються валютні резерви державної скарбниці.

Станом на 1 січня 2001 р. 5483,1 тис. селян стали власниками сертифікатів на право на земельну частку (пай).¹³ В сучасних умовах фактично найбільш перспективними називають колективні селянські господарства, де вже проведено розпаювання землі, та фермерські господарства. Це пояснюється тим, що значно вищими темпами у 2000-2002 рр. нарощувалися темпи виробництва у великих товарних сільськогосподарських підприємствах, а не в особистих селянських господарствах (у 2001 р. такі темпи становили відповідно 19,9 і 3,7 %).¹⁴ Тому необхідність реорганізації всіх КСП сумнівна. Ті колективні сільськогосподарські підприємства, які зуміли пристосуватися до ринкових умов господарювання і господарюють успішно, не слід було примушувати до реорганізації.¹⁵

На 1 січня 2002 р. було зареєстровано 41,6 тис. фермерських господарств.¹⁶ Однак вижити в сучасних складних економічних умовах більше шансів мають великі господарства, які мають певний капітал для покриття незаланованих витрат у випадку підвищення цін на паливо, зменшення державних закупівельних цін на продукцію сільського господарства, скорочення кількості працівників.

Закон України "Про селянське (фермерське) господарство" надзвичайно складно впроваджувати у життя. Для створення рентабельних фермерських господарств потрібні величезні кошти, яких не мають ні фермери, ані держава. Руйнування КСП, яке має місце за високих цін на паливно-мастильні матеріали та низьких державних закупівельних цін на продукцію сільського господарства, в таких умовах видається передчасним, може призвести до різкого зниження кількості і якості продукції, до посилення соціальної напруженості у сільській місцевості. Перерозподіл землі на користь фермерства призводить до обурення колгоспників, викликає ворожість до фермерства. Ці групи сільського населення змушені боротися за джерело своїх прибутків. Дійсно, коли справа доходить до виділення фермеру його земельного наділу, то його частка становить 3-4 га, яких замало для повноцінного ведення господарства. Виділення ж більшої частки землі під фермерське господарство зустрічає протидію з боку колгоспників. Крім того, більшість фермерських господарств існують в умовах тісної співпраці з КСП, орендуючи в останніх техніку. Відсутність належної кількості якісної техніки призводить до зниження якості обробітку землі.

В таких умовах держава заохочує діяльність лізингових фірм, які займаються

постачанням сільськогосподарської техніки. На лізингових засадах у 1998-2000 рр. у сільське господарство надійшло 8,6 одиниць сільськогосподарських машин.¹⁷ Така кількість не може задовольнити потребу села у новій техніці. "Ножиці цін" (висока ціна на техніку і низькі ціни на сільськогосподарську продукцію, що встановлюються заготівельними підприємствами монопольно, залежно від платоспроможності населення) призводять до того, що значна кількість КСП не може викупити частину техніки, змушена закладати її знову і знову для отримання банківських кредитів для купівлі пального, мастил, гербіцидів. Недосконалість цін на продукцію, що виробляється на селі, призводить до того, що багато КСП не можуть розрахуватися із лізинговими фірмами за техніку. Ці фірми несуть в свою чергу збитки і намагаються повернути вкладені гроші. Тому пропонується удосконалити процедуру банкрутства КСП, проводячи її в короткі строки, якщо КСП не може повернути гроші за використану техніку. Такий підхід призведе до ще більшої фінансової скрути колгоспників, до руйнування системи колективного ведення господарства, до перерозподілу земель на користь приватних власників, чого й домагається сучасне керівництво нашої держави. Президент України у своєму посланні до Верховної Ради наголосив, що через кілька років техніка на селі стане повністю непридатною для експлуатації і варто створити сучасну ринкову систему матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, цілеспрямовано вдосконалювати практику лізingu сільгосптехніки. Не зрозуміло, чому такі заходи не були вжиті раніше. Досить сумнівно, що без державної підтримки силами тільки приватних власників (а не всі з них автоматично стануть вкладати гроші у розвиток сільського господарства) можна буде відродити сільське господарство України в умовах цілковитого вичерпання ресурсів техніки. Швидше зволікання із державною допомогою сільгоспвиробникам зумовлені прагненням до знецінення землі, майна КСП (і навіть самої праці на селі) для подаїпного їх перерозподілу на користь нових власників вже на засадах приватної власності. Руйнуванню КСП сприятиме також відміна пільгових режимів оподаткування для сільгоспвиробників, яка пропонується при прийнятті бюджету на 2003р. Цьому сприятиме заборона реструктуризації або списання заборгованості суб'єктів господарювання за податками, зборами (обов'язковими платежами), заборона відстрочок і розстрочок щодо термінів їх сплати, встановлення мораторію в наданні пільг в оподаткуванні.

Труднощі реформування аграрного сектору економіки також пов'язані із низьким рівнем правової підготовки населення. На початок 2002 р. власниками земельних ділянок загальною площею 3,4 млн. га були 11,8 млн. осіб.¹⁹ Однак, окрім чисто економічних труднощів, налагодженню фермерського виробництва стоїть на заваді юридична, правова необізнаність сільського населення. Велика кількість колишніх колгоспників, особливо старшого покоління, не знають як краще розпоряджатися своїм земельним паєм, іноді навіть не отримують документів про його виділення, що дозволяє частині голів КСП обдурювати своїх односельчан. Така ж ситуація, до речі, спостерігається і серед власників дачних ділянок, коли голови місцевих сільськогосподарських кооперативів чинять перепони на шляху їх приватизації.

З іншого боку, виділення земельних паїв колгоспникам і можливість передачі їх в управління виборним особам (головам КСП) іноді створює споживацьке ставлення до земельного наділу, яке зводиться до бажання отримувати продукти чи гроші за переданий пай, не бажаючи працювати на землі. Причому так чинять не тільки особи, що отримали пай у спадщину і проживають у містах, а й селяни, які втратили бажання працювати на землі і чекають чудес від голів КСП, вимагаючи забезпечити їм певний мінімум сільськогосподарської продукції (зерна, цукру тощо) на їхній пай. Водночас реальна орендна плата є надто низькою і наявність у власності ділянки площею більше 0,6 га в розрахунок на одну особу не гарантує селянам добробуту.²⁰

Діяльність агропромислових бірж в Україні знаходиться на стадії розвитку, в торгах бере участь невелика кількість покупців. Це пояснюється тим, що товаровиробники і

потенційні покупці недостатньо інформовані про проведення торгів, а деякі торговельні, переробні та інші підприємства займають очікувану позицію.²¹

Низький рівень життя сільських жителів, нерозуміння багатьма з них свого місця у реформуванні сільського господарства, низькі державні закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію призводять до посилення соціальної напруженості на селі, до небажання частини молодих людей жити і працювати у сільській місцевості. У 2002 р. Президент України Л.Кучма змушений був визнати, що, "пройшовши найскладнішу частину шляху в реформуванні земельних відносин та виробничої сфери АПК, ми практично нічого не зробили в соціальному облаштуванні села".²²

У листопаді 2001 р. розпочав свою діяльність проект міжнародної технічної допомоги "Програма підвищення рівня життя сільського населення України". Він здійснюється за підтримки міністерства Великої Британії у справах міжнародного розвитку. Офіційно метою проекту є сприяння вирішенню проблеми бідності на селі шляхом розробки та апробації механізмів підвищення рівня доходів, які будуть застосовуватися в Донецькій, Луганській, Одеській і Київській областях. В Указі Президента "Про додаткові заходи щодо вирішення соціальних проблем на селі та дальшого розвитку аграрного сектору економіки" (лютий 2002 р.) передбачено вжити заходи щодо розвитку у сільській місцевості мережі організацій, які надаватимуть консультативні, інформаційні, правові послуги виробникам сільськогосподарської продукції. У серпні 2002 р. Президент видав Укази "Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку" та "Про додаткові заходи щодо підвищення рівня захисту майнових прав сільського населення". У першому з них говориться, що потрібно "завершити розроблення та затвердити у тримісячний строк програму розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, визначивши в ній, у тому числі, заходи щодо стимулювання створення та діяльності таких кооперативів, використання з цією метою виробничого потенціалу та інфраструктури споживчої кооперації, нормативно-методичного, організаційного та кадрового забезпечення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, залучення їх до виконання державних та регіональних програм розвитку аграрного сектору економіки". Другим Указом передбачене сприяння власникам майнових паїв у формуванні на основі цих паїв майнових комплексів з метою створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, інших суб'єктів господарювання, а також передачі таких комплексів в оренду сільськогосподарським товаровиробникам.

У квітні 2001 р. було видано спеціальний наказ Міністерства аграрної політики, Української академії аграрних наук та Національного аграрного університету "Про становлення і розвиток мережі сільськогосподарських дорадчих служб в Україні". Програмою розвитку аграрної дорадчої служби передбачається розв'язання цілого ряду питань, які можна згрупувати у три блоки: технічні консультації (з питань зооінженерії, агрономії, юридичної справи, економіки та бухгалтерського обліку, оподаткування), розвиток ринкової інфраструктури у сільській місцевості (формування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, кредитних спілок, агроторгових домів, комунальних підприємств), розвиток соціальної інфраструктури населених пунктів (послуги сільським громадам у перепрофілюванні роботи будинків побуту, створенні нових робочих місць, наданні соціальних послуг, облаштуванні підприємств з ремонту радіотелеапаратури, взуття, виготовленні столярних виробів).

Передбачається, що аграрна дорадча служба працюватиме на принципах часткової самоокупності. Однак, оскільки основними клієнтами є фермерські та особисті підсобні господарства, які неспроможні повністю оплачувати вартість кваліфікованих консультацій, то основне фінансування буде здійснюватися за рахунок фінансової підтримки Великої Британії. Програма створення аграрної дорадчої служби має здійснюватися за ініціативи Великобританії, яка зацікавлена у розпорядженні землями України, якщо не прямо, то через підставних осіб. Діяльність служб, створених у рамках британської програми, має на меті надання послуг у першу чергу фермерським підприємствам, які в Україні не є досить

економічно сильними. Селянські господарства (у тому числі і фермерські) не матимуть великої користі від правової та інформаційної допомоги, доки власна держава не змінить цінову політику щодо аграрного сектору економіки у бік збільшення державних закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію.

У сучасних умовах важливим є зняття правових обмежень щодо обігу земель (перехід права власності на земельну ділянку на підставі цивільно-правових угод), формування ринку землі, усунення недоліків, пов'язаних із правовим регулюванням паювання сільськогосподарських земель; посилення законодавчого регулювання відносин в сфері охорони земель. Певним чином вирішенню цих проблем сприяло прийняття у 1998р. Закону України "Про оренду землі", який забезпечив врегулювання відносин, пов'язаних з орендою земельних ділянок, надав власнику землі, що не здатний ефективно використовувати землю, можливість передати її у тимчасове платне користування іншій особі. На запобігання порушень земельного законодавства у процесі розпаювання земель колективних сільськогосподарських підприємств було спрямовано Закон України "Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)", прийнятий у 2001 р. Він обмежив права осіб щодо розпорядження земельною часткою (паєм), що належить їм на правах власності у складі КСП, відчуження дозволялося тільки в разі передачі земельної частки у спадщину та при викупі таких земельних ділянок для державних і громадських потреб.

Кардинальні зміни земельного законодавства передбачені новим Земельним Кодексом України від 25 жовтня 2001 р. Він закріпив право власності на землю всіх учасників земельних відносин - громадян, юридичних осіб, територіальних громад і держави. Було знято беззастережну заборону на надання земельних ділянок у власність іноземним громадянам та особам без громадянства. Заборона залишилась тільки щодо надання цим особам у власність земель сільськогосподарського призначення. Вперше в Кодексі детально визначені правовідносини власників і землекористувачів сусідніх земельних ділянок. Знято обмеження щодо придбання у власність земельних ділянок громадянами і юридичними особами. Новий Земельний Кодекс України визначив механізми приватизації та продажу земельних ділянок, передбачив земельні торги (аукціони, конкурси), засади формування інституту застави земельних ділянок (іпотеки).

У 2000 р. було прийнято Закон "Про меліорацію земель", що визначає засади правового регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі проведення меліорації земель, використання меліорованих земель і меліоративних систем, та повноваження органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у сфері меліорації земель.

Свого часу чекають ще багато питань, неврегульованих аграрним законодавством. До них слід віднести закони про державний земельний кадастр, про оцінку земель, про охорону земель, про земельний та селянський банки, про ринок землі, про визначення правових засад вилучення землі із права приватної власності, про регулювання діяльності аграрних ринків, про ринок зерна в Україні, про особисте підсобне господарство, про плату за землю, про цивільний обіг землі у містах.²³ У найближчий час слід розпочати розробку Аграрного кодексу України. Предметом правового регулювання зазначеного Кодексу мають стати аграрні відносини майнового, земельного, членського, управлінського й трудового характеру, що виникають у зв'язку з виробництвом та реалізацією сільськогосподарської продукції.

На сучасний момент безперечним досягненням земельної реформи є розвиток особистого підсобного господарства, садівництва, городництва. Але це досягнення спричинене не турботою держави про сільгоспвиробників, а кризою АПК, коли люди змушені виживати, працюючи виключно на підсобному господарстві. Тому дана категорія землеволодіння і землекористування переважає у забезпеченні населення продуктами харчування. Якщо метою держави є збільшення рентабельності сільськогосподарських підприємств, то потрібно зменшити податковий тягар, створити привабливі умови купівлі сільськогосподарської продукції, які б гарантувала держава. Необхідно створити Селянський

банк, який давав би сільському населенню гроші під невеликі проценти для відродження колишньої могутності українського АПК.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

6

1. Послання Президента України до Верховної Ради України. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки.-К., 2002.-С. 43; 2. Україна. Національний звіт з людського розвитку.-К., 2001.-С. 26; 3. Якуба К.І. Сільське населення та його роль у реформуванні аграрної сфери //Економіка АПК.-1999.-№ 3.-С. 79-83; 4. Кашенко О.Л. Регіональні аспекти земельної реформи //Економіка АПК.-2000.-№ 1.-С. 8-9; 5. Ціноутворення в умовах формування ринкових відносин в АПК.-К., 1997.-С. 114, 116, 134; 6. Ревененко М.М. Поглиблювати аграрну реформу в Україні //Економіка АПК.-2001.-№ 3.-С. 11; 7. Ревененко М.М. Поглиблювати аграрну реформу в Україні //Економіка АПК.-2001.-№ 3.-С.11; 8. Соціально-економічна модель постреформеного розвитку агропромислового виробництва в Україні.-К., 2000.-С. 44; 9. Гладій М.В. Прискорювати реформування агропромислового комплексу //Економіка АПК.-2000.-№ 2.-С. 26-27; 10. Виступ Президента України Л.Д.Кучми на Всеукраїнській нараді з питань пореформеного розвитку аграрного сектору 11 березня 2002 р. //Економіка АПК.-2002.3.-С. 9; 11. Реформування та розвиток підприємств агропромислового комплексу /За ред. П.Т.Саблука.-К.. 1999.-С. 23; 12. Саблук П.Т. Особливості аграрної реформи в Україні.-К., 1997.-47; 13. Юрченко А.Д. Земельна реформа в Україні //Економіка АПК.-2001.-№ 5.-С. 5; 14. Лузан Ю.Я. Реформування аграрного сектора України: стан і перспективи //Економіка АПК.-2002.4.-С.3; 15. Онищенко О.М. Ставлення до Указу Президента України про прискорення реорганізації КСП //Економіка АПК.-2000.-Х° 4.-С. 11; 16. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2001 році.-К., 2002.-С. 108; 17. Плющ І.С. Напрями розвитку аграрної політики в Україні //Економіка АПК.-2001.-№ 4.-С. 4; 18. Послання Президента України до Верховної Ради України. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки.-К., 2002.-С. 44; 19. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2001 році.-К., 2002.-С. 108; 20. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2001 році.-К., 2002.-С. 108; 21. Колотуха С.М. Стабілізація фінансового стану сільськогосподарських підприємств в умовах кризи розрахунково-платіжної системи //Економіка АПК.-2000.-№ 9.-С. 68; 22. Послання Президента України до Верховної Ради України. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки.-К., 2002.-С. 45; 23. Головатюк М.С. Новий Земельний кодекс України: ринок землі та його регулювання //Економіка АПК.-2002.-№ 9.-С. 9.

О.Г. Старінець

ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В МОЛОДІЖНІЙ ПОЛІТИЦІ (СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Сьогодні в Україні кожний п'ятий житель — молода людина з 14 до 28 років. Це значна соціальна група, що вимагає до себе особливої уваги і держави, і суспільства. З позиції держави це виражається в сформованій молодіжній політиці, здійснюваній через законодавство і відповідні виконавчі механізми. Прийнята 15 грудня 1992 р. Верховною Радою Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні" (№ 2859-ХІІ) поклала початок послідовній роботі органів верхньої влади в цьому напрямі. У вказаний документ пізніше, згідно з Законом № 655-ХІV від 13 травня 1999 р., було внесене серйозне доповнення. У п'ятому доданому пункті уточнювалися вікові межі молоді, на які розповсюджуються відповідні заходи державної політики — з 14 до 28 років, незалежно від статі, соціального і матеріального стану, расової і національної приналежності, освіти, мови, релігійності, роду і характеру занять¹.

Звичайно, особливо значущим чинником здійснення державної молодіжної політики стала прийнята 28 червня 1996 р. Конституція України. Тут були закріплені основні положення прав і обов'язків громадян країни, в тому числі молодих, відповідні гарантії держави. Підкреслимо, що абсолютна більшість статей розділу II Конституції України торкається саме молодих людей, що входять в життя: право на працю, відпочинок, освіту, на житло, на правову допомогу тощо. Правда, Президентом країни може бути обраний